

ÖRGÜTSEL DAVRANIŞTA KÜLTÜRLER ARASI ETİK ÇALIŞMALARI ÜZERİNE BİR ELEŞTİRİ

Hilal YAKUT*

ÖZET

Örgütsel davranış alanında kültürler arası karşılaştırmalı çalışmalar, pek çok araştırmacı tarafından çalışılmıştır ve dolayısı ile bu alanda farklı sınıflandırmalar ve inceleme yöntemleri geliştirilmiştir. Nicel ve nitel ölçme tekniklerinin uygulandığı bu alan çalışmalarında, genellikle sonucun daha net belirlenebildiği ve sayısal değerlerle ifade edilebildiği nicel yöntemlerin daha yoğunlukta kullanıldığı görülmektedir. Ancak etik gibi kültürel değerlerden yoğun şekilde etkilenen bir olgu için sadece nicel veri toplama yöntemleri bizi doğru sonuçlara ulaştırmak için yeterli midir? Bu çalışmada, nicel yöntem ve nicel bakış açısının hâkim olduğu kültürler arası etik çalışmaları, bilim felsefesi aracılığı ile değerlendirilecek ve bu çalışmaların işleyiş biçimine bir eleştiri getirilmeye çalışılacaktır.

Anahtar Kelime: *Etik, Kültür, Örgütsel Davranış*

A REVIEW ON THE STUDIES OF CROSS-CULTURAL ETHICS IN ORGANIZATIONAL BEHAVIOR

ABSTRACT

Comperative studies in the field of cross-cultural organizational behavior have been studied by a lot of researcher and consequently various classification and review methods have been developed in this field. In these quantitative and qualitative measurement techniques applied field studies, more clear determination and quantitative expression of the result for quantitative methods can be seen more frequently. But is it enough for a fact, which is highly affected by the cultural values like morality, with only quantitative collection methods to lead us to the accurate results? In this study, quantitative methods and viewpoint dominated cross-cultural ethical studies will be evaluated through philosopy of science and criticism will be made for the process of these studies.

Key Words: *Ethics, Culture, Organizational Behavior.*

* Dr., hilalyakut@yahoo.com

GİRİŞ

Örgütsel davranış yazınında kültürler arası karşılaştırma çalışmalarında, son dönemlerde beklide en çok göze çarpan konu iş etiği tutumlarının karşılaştırılmasıdır. Bu alanda yazılan pek çok makale yanı sıra sırf iş etiği konusunda araştırmaları konu eden süreli yayınlar da bulunmaktadır. Bu araştırma, bu alanda yapılmış bir çalışma olan, başlığını “kültürler arası etik tutumların karşılaştırması” olarak Türkçeleştirebileceğimiz R. L. Sims’in 2006 yılında yayımladığı *Comparing ethical attitudes across cultures* orijinal isimli makalesi temel alınarak, kültürler arası araştırmalara bir eleştiri getirecektir. Çalışmanın amacı bilim felsefesi bakış açısıyla, kültürler arası etik çalışmalarında göz ardı edilen konuların irdelenmesidir. Eleştiriler, Sims ve benzeri araştırmacılarca yapılan çalışmaların yöntemsel olguları üzerine temellendirilecektir.

Çalışmada Sims’in (2006) çalışmasında atıfta bulunduğu makalelerin çoğunluğuna ulaşılabilmektedir. Ayrıca yazarın ek olarak incelediği makalelere de erişilmiş ve incelenmiştir. İncelenen diğer makaleler kaynaklar bölümünün sonuna eklenmiştir.

SIMS’İN KÜLTÜRLER ARASI ETİK ÇALIŞMALARI

Sims (2006) yapmış olduğu çalışmada, iş etiği tutumunda kültürler arası farklılık araştırmalarına bir yenisini daha katmayı amaçlamıştır. Araştırma, yazında daha önce İsrail, Güney Afrika, Türkiye, ABD, Batı Avustralya’da uygulanmış olan ATBEQ anketinin Jamaika’ya uygulanmasını içermektedir. Sims (2006) makalesinde bu tarz araştırmaların uluslararası iş yapan şirketler için önemine değinmiştir. O’na göre, bu tarz araştırmalar sonucunda elde edilen bilgiler sayesinde, uluslararası yapılan işlerde yanlış anlaşılmalara azaltılacak, müzakereler kolaylaşacak, güven ve saygının inşa edilmesi sağlanacaktır.

Sims’in (2006) araştırmasını, Jamaika ile farklı yazarların ATBEQ anketini çeşitli ülkelere uygulamaları sonucu elde edilen verileri karşılaştırma üzerine temellendirmiştir. İlk olarak Preble ve Reichel (1988), anketi İsrail ve Amerika’da, yönetim üzerine eğitim alan öğrencilere uygulamışlardır. Anket, İsrailli öğrencilere İbranice olarak dağıtılmıştır. Bir sonraki araştırma Small’ın (1992) Batı Avustralyalı öğrenciler üzerinde uygulamasını içermektedir. Moore ve Radloff’un (1996) ise aynı testin Güney Afrika örneğini konu etmektedir. Yazarlar, Güney Afrikalı öğrencilerin etik tutumlarının karşılaştırılması yapmak için 1989, 1990 ve 1991 yıllarında belirli bir üniversitede ticari bilimlerde eğitim gören son sınıf öğrencilerinin ATBEQ testine verdikleri yanıtları karşılaştırmışlardır. Araştırmada yazarlar, anketin %40’ının ikinci dili İngilizce olan zenci

öğrencilerle, %60 oranında ana dili İngilizce olan öğrencilere uygulandığını belirtmektedir. Test İngilizce uygulanmıştır ve bu iki tip öğrenci grubunun kendi aralarındaki değer farklılıkları, hipotez aşamasında göz ardı edilmiştir.

Bir diğer temel araştırma ise Sims ve Gegez'e (2004) aittir. Bu çalışmada ise, ATBEQ testi Türkiye'den gelen yeni örneklerle daha önceden yapılmış Amerika, İsrail, Batı Avustralya ve Güney Afrika örneklerinin karşılaştırılmıştır. Türkiye'de yapılan çalışmada anket soruları, ticari bilimlerden herhangi birinde eğitim almış mezun öğrenciler ile yüksek lisans ve doktora aşamasındaki lisansüstü öğrencilere uygulanmıştır. Anket, Türkçe olarak uygulanmıştır. Elde edilen sonuçlar Hofstede'nin (1984) kültürel boyutları çerçevesinde yorumlanmıştır. Bu çalışmaya konu ettiğimiz Sims'in (2006) makalesi, Sims ve Gegez'in (2004) çalışmasındaki gibi Jamaika değerlerinin Hofstede'nin (1984) kültürel değerleriyle karşılaştırılmasını içermektedir. Anket, Jamaika'da okuyan ve mezun olmuş ticari bilimler öğrencilerine uygulanmıştır. Anketin hangi dilde uygulandığına dair herhangi bir bilgi mevcut değildir. Ancak Batı Hint adalarından biri olan Jamaika'nın, uzun yıllar İngiliz sömürgesi altında kaldığı ve 1962'de bağımsızlığını ilan ettiği düşünüldüğünde testin İngilizce olarak uygulanmış olduğu sonucuna varılmaktadır. Ayrıca yazar çalışmasında Jamaika ve Batı Hint Adaları'ndan ayrı ayrı anket uygulamış bölgeler olarak bahsetmiştir. Ancak Jamaika, Batı Hint Adaları olarak bilinen (West Indies) adalar grubundan birisidir. Çalışmanın içerisinde sanki Jamaika dışında diğer adalardan da veriler toplanmış olduğunu düşündüren ifadeler yer almaktadır. Ancak değerlendirme aşamasında sadece Jamaika'nın adı geçmektedir. Bu da örneklem sayısı olan 139 içinde diğer adalarda yaşayan bireylerinde anketi cevaplandırdıklarını düşündürmektedir. Yazar bu konuda bir açıklama getirmemiştir.

DİL, KÜLTÜR VE ETİK

Örgütsel davranış araştırmalarında kültürler arası çalışmaların genellikle belirlenen anketler üzerinden farklı ülkelerin değer yargılarının olaylara bakış açılarının, davranış biçimlerinin karşılaştırılması üzerine yapıldığı görülmektedir. Kültür, gerçekten bu kadar kolay kavranabilecek, kolaylıkla genel yargılara ulaşılabilecek bir olgu mudur? Bir araştırmacı tarafından kendi kültürel değerlerinden bağımsız olmaksızın oluşturduğu sorular, diğer kültürlerin özelliklerini ne derecede yansıtır? Bu sorular, farklı dillere çevrilirken gerçekte sorulmak istenen şey diğer dilde ne derecede karşılık bulur? Sadece belirli bir gruba uygulanan testler, tüm ülkenin kültürünü genelleme yapacak kadar yansıtır mı?

Görüldüğü gibi örgütsel davranış yazınında kültürler arası araştırmalarda aydınlanması gereken oldukça fazla soru vardır. Kültürler

arası karşılaştırma alanında yapılan araştırmalar genellikle yüzeyseldir. Belirli bir konuda, örneğin bir ülkenin kültürü hakkındaki yargılar derinlemesine yapılmış sosyolojik, antropolojik çalışmalarla elde edilen bulgulara dayanmamaktadır. Sims'in (2006) incelemesinde de olduğu gibi, çoğunlukla daha önce oluşturulmuş bir takım test tekniklerinin başka ülkelere uygulanması sonucu elde edilen sonuçlardır. Bir toplumun kültürü, ahlaki değer yargıları, alışkanlıkları, davranış özellikleri bu kadar yüzeysel araştırmalarla ortaya çıkarılabilir mi? Anket tekniği sosyal bilimler için özellikle kültür araştırmaları için yeterli ve doğru bir araştırma yöntemi midir?

Kültür, Tylor'ın antropolojik tanımına göre; "bir toplumun üyesi olarak insanın kazandığı inanç, gelenek, sanatsal faaliyet, hukuk, ahlaki değerler ve diğer yetenek ve alışkanlıkları içeren karmaşık bir bütün"dür. Tanımlamanın vurgusu genetik olarak soylar arasında aktarılan bir kültür tanımı değildir, aksine bir öğrenme süreci olduğudur. İnsanlar farklı kültürleme süreçleri geçirdikleri belirli kültürlerde yaşarlar ve bu kültürün kurallarını öğrenerek kuşaktan kuşağa aktarırlar (Kottak, 2002).

Kültürü öğrenme, gözlem yaparak ve gözlenen olguları yaşama geçirerek gerçekleşebilir. Genellikle kültür içinde var olan değerler, o toplumun tüm davranışsal olgularının içinde örtük bir biçimde varlığını sürdürür. Yaşayarak, bizzat o toplumun içinde varlığını sürdürerek kültür öğrenilir. Çocuklar doğdukları andan itibaren belirli davranış örüntülerinin içinde kendilerini bulurlar. Zamanla, gözleyerek ve uygulayarak o kültürün değerlerini benimseler.

Simgeler bir kültür içinde belki de en önemli öğelerdir. Çünkü kültür, büyük ölçüde simgelerden oluşmaktadır (Şişman, 2007). Kottak (2002), simgesel düşünmeyi insana ve kültüre özgü çok önemli bir olgu olarak görür ve "belli bir dilde ya da kültürde, başka bir şeyi temsil eden sözlü ya da sözlü olmayan bir şey" olarak tanımlar. Simge ile simgeleştirilen şey arasında açık, doğrudan ya da zorunlu bir bağlantı yoktur. Buna en güzel örnek köpeğin havlamasının farklı dillerde farklı şekillerde simgeleşmiş olmasıdır. Simgeleme yeteneği başka hiçbir canlıda yoktur.

Simgeler içinde yer alan en önemli öğelerden biri ise dildir. Dil, aynı zamanda gelişmiş bir simgeler sistemi olarak da tanımlanabilir. Kültür büyük ölçüde dil aracılığıyla üretilir, paylaşılr ve aktarılır. Kültür aynı zamanda, bir takım semboller içinde örgütlenmiş anlamlar bütünü olarak da adlandırılabilir. Bu tanıma göre insan, bu bütün içerisinde anlam üreten ve dünyasını anlamlı semboller üzerine kuran bir varlık olarak karşımıza çıkmaktadır. Dil, bu bütün içerisinde en gelişmiş semboller sistemi olup, kültürün aktarımında en önemli araçlardan birini oluşturmaktadır (Şişman, 2007).

Dil, bir kültürü anlamının onlar gibi düşünmenin en önemli yollarından biridir. Öyleyse, ana dili başka olan bir bireyin, ikinci bir dilde kültürel değerlerini sorgulamak bizi ne ölçüde doğru sonuçlara götürür? Sims (2006), Jamaika'nın resmi dili İngilizce olduğundan anketin hangi dilde uygulandığı konusunda bir açıklamaya gerek görmemiştir. Atıfta bulunduğu ülkelerin etik değerlerinin karşılaştırıldığı diğer çalışmalardan Moore ve Radloff'un (1996) çalışmasında, Güney Afrika'da öğrencilere uygulanan testin İngilizce olduğu, ancak katılımcıların % 40'nin ana dili İngilizce olmayan bireylerce cevaplandırıldığı belirtilmiştir. Dünyayı, olayları, olguları başka bir simge dünyasında kavrayan, anlamlandıran bir birey, ikincil olarak öğrendiği bir simgeler bütününden dünyayı, olayları, olguları nasıl değerlendirir? Kaldı ki, bir dili biliyor olmak, okuduğunu anlıyor olmak o kültürün yüzyıllardır kelimele yüklediği anlamları anlıyor olmak anlamına gelmemektedir. Bu açıdan bu tarz çalışmalarda anketi kendi dillerine çevirecek araştırmacıların iki dili de çok iyi biliyor olmaları gerekmektedir. Sims (2006) makalesinde Jamaika'da doğmuş ya da uzun yıllar orada yaşayan bir araştırmacıyla ortak bir çalışma yapmaya gerek duymamıştır. Çünkü kendi ana dili gibi oradaki bireylerinde ana dili de İngilizcedir. Ancak dil de, tek başına bir kültürün yaşam biçimini, değerlerini ölçmede yetersiz kalabilir. Burada devreye o kültürü derinlemesine incelemiş antropologlar, sosyologlar girmektedir. Bu tarz kültürler arası çalışmalarda en önemli eksik, kültür konusunda en doğru bilgilere sahip olan sosyal bilim dallarından yararlanılmıyor olmasıdır. Sims'in (2006) ya da atıfta bulunduğu diğer araştırmaların hiçbirinde antropoloji gibi, sosyoloji gibi, etnoloji gibi doğrudan insanı ve kültürü konu eden bilim dallarında yapılmış bir araştırmaya yer verilmemiştir. Günümüzde giderek artan, bilimler arası çalışmaların ileriki yıllarda bu tür çalışmaları desteklemesi gerekmektedir. Oysaki örgütsel davranış yazınında kültürlerle ilgili olarak yapılmış çalışmalarda sadece Hofstede'ye atıf bulunmaktadır.

HOFSTEDE VE KÜLTÜR BOYUTLARI

Hofstede, 1928 yılında doğmuş Hollandalı bir araştırmacıdır. 1965-1971 yıllarında IBM'nin Personel Araştırma Bölümünü kurmuş ve yönetmiştir. Bu çalışması sırasında, ülkelerin kültürel davranışları açısından dört kültür boyutu tanımlamıştır. Geçtiğimiz yıllar boyunca oluşturduğu anketi farklı ülkelerde uygulamış ve ülkelerin bu kültürel değerlere verdikleri cevapların indeks değerlerini birbirleriyle kıyaslamıştır. Aslında Makine Mühendisi olan Hofstede bu araştırmaları sonucunda, örgütsel antropoloji ve uluslararası yönetim alanında profesör unvanını almıştır.

Hofstede (1984) kültür boyutlarını; “güç mesafesi”, “belirsizlikten kaçınma”, bireycilik-toplumculuk” ve “erillik-dişilik” olarak tanımlamıştır.

Güç mesafesi, bir toplumda gücün dağılım biçimini göstermektedir. Farklılık ve eşitsizliklerin kültürün üyelerince onaylanma, meşru görülme ve kabul edilme derecesini tanımlamaktadır. Güç mesafesinin düşük olduğu toplumlarda, politik açıdan insanlar arasında eşitlik teşvik edilir, karara katılma yüksektir ve yönetici demokrattır. Güç mesafesinin yüksek olduğu toplumlarda ise; yöneticiler otokrat bir baba olarak görülür, karara katılma düşüktür, emirle iş yapma/yaptırma vardır ve yöneticiler bir takım ayrıcalıklara ve statü sembollerine sahiptir (Hofstede, 1983; 1984).

Belirsizlikten kaçınma, bir kültür içindeki bireylerin belirsiz durumlardan ne ölçüde kaçındığını ifade eder. Bilinmeyen geleceğe toplumun nasıl tepki verdiğini sorgular. Güçlü biçimde belirsizlikten kaçınan toplumlarda, katı inanç ve davranış kodları vardır, olağan dışı insanlara ve fikirlere tahammül yoktur. Zayıf olanlarda ise, normalin dışındaki olaylar daha kolay kabul edilir, uygulamalar prensiplerden daha anlamlıdır ve rahat bir ortam söz konusudur. Yazarın araştırmasına göre, belirsizlikten kaçma indeksi yüksek olan ülkeler; Türkiye, Japonya, Kore, Latin Amerika ve Akdeniz ülkeleridir. Aksine, düşük olan ülkeler ise; ABD, İngiltere, İrlanda, İsveç ve Danimarka'dır (Hofstede, 1983; 1984).

Bireycilik-toplumculuk boyutunda ise toplumların kendileri dışındaki bireyleri nasıl değerlendirdikleri, aralarındaki ilişkinin boyutları incelenmektedir. Bireycilikte, gruptan bağımsız olma, özgürlük, özerklik, uzaklık, gevşek bir sosyal bağlam, kendi başına yaşama, bireysel çıkarlar ve çatışma etkinken, toplumculukta; gruba bağlılık, güçlü akrabalık ilişkileri, toplumsal çıkarlar ve uyum ön plandadır. Birey merkezli bir toplumda toplum yararına düşünme yadsınırken, toplumcu bir toplulukta birey merkezli davranmak hoş karşılanmamaktadır. Bu indekse göre, birey merkezli toplumlar ABD ve Kanada toplumlariyken, toplumcu olanlar Japonya, Hong Kong, Malezya, Endonezya ve Türkiye gibi ülkelerdir (Hofstede, 1983).

Hofstede'nin dördüncü boyut olarak tanımladığı erillik ve dişilikte ise temel konu bir toplumun sosyal rollerinin cinsiyetlere bağlı olarak kurulmasıdır. Bu boyut, bir toplumda erkeklere ve kadınlara verilen rollerin, toplumların farklı cinsleri hakkında temel inançları ve farklı cinslerin önem verdikleri farklı değerleri ifade etmektedir. Dişilikte, cinsiyetle ilgili rollerde esneklik, cinsler arasında eşitlik, düzenlilik, yaşamak için çalışmak, bağımlılık, insan ve çevrenin önemli olması, tevazu, zayıf olana ihtimam gösterme, yaşam kalitesi, duygusallık ve yardımseverlikle özdeşleşirken, erillikte; başarı kahramanlık, iddiacılık, erkek egemen, yaşamda başarı, çalışmak için yaşamak, bağımsızlık, materyal başarısı, para ve eşyanın önemli olması, mantıklılık, hırs ve saldırganlıkla özdeşleşir. Yazarın araştırmasına göre dişi toplumlar, Türkiye, İran, Tayvan, Tayland, Şili, Brezilya, İspanya, Fransa, Peru ve İsrail'dir (Hofstede, 1983; 1984).

Sims (2006), ATBEQ testinden elde ettiği verileri Hofstede'nin yukarıda tanımlanmış olan kültürel boyutlarıyla karşılaştırmıştır. Sonuçları bu kültürel boyutlar çerçevesinde değerlendirmiştir. Hofstede daha önce de belirtildiği gibi çalışmalarına bir sosyal bilimci olarak başlamamıştır. Zaten yöntem olarak da, antropolojik araştırma yöntemlerinden yararlanmadığı görülmektedir. Yazar her bir boyutu ölçmek için oluşturduğu üçer soru sayesinde toplumların kültürel özelliklerini genellemiştir (Hofstede, 1983). Anket yöntemi, insan davranışlarının sorgulandığı bir araştırmada bizi ne derecede doğru bilgiye ulaştırır? Araştırmacılar, kendi ideolojilerinden, kendi kültürlerinden, ahlâki değerlerinden ne derecede bağımsız düşünerek, genel geçer özellikler taşıyan, herkesin aynı şekilde anlayabileceği sorular oluşturabilirler? Özellikle kültürel değerler gibi, insanların belki de uzun yıllar boyunca vücuda getirdikleri olgular belirli bir araştırmacı ya da araştırmacılarca oluşturulmuş sorularla gün yüzüne çıkartılabilir mi?

SOSYAL BİLİMLERDE ANKET ÇALIŞMALARI

Kültürel değerler, pek çok insan davranışı gibi, genetik olarak insanlara kodlanmış özelliklere o toplumun içinde yaşayarak, bizzat gözleyerek ve zaman içerisinde uygulayarak yerleşmiş, benimsenmiş olgulardır. Yani örtük bilgilerdir. Bu örtük bilgiler hareketlerimize, olaylara verdiğimiz tepkilere, doğru ve yanlış, iyi ve kötü, güzel ve çirkin algılarımıza öylesine yerleşiktir ki, neden böyle davrandığımızı, bu şekilde düşündüğümüzü bilemeyiz. Bir olay karşısında “Neden böyle davrandın/söyledin/yaptın?” sorusunun cevabını çoğu kez alamayız. Bu kadar örtük bir bilginin, sadece oluşturulmuş sorular diziniyle, “kesinlikle katılıyorum”, “katılıyorum”, “kararsızım”, “katılmıyorum”, “kesinlikle katılmıyorum” gibi kısıtlandırılmış cevap seçenekleriyle ölçülebileceğini düşünmek ne derece bilimsel bir tutumdur? Tabii ki burada anket gibi istatistiksel veri analizi yöntemlerini bütünüyle terk etmek, bu tarz araştırmaların bilimsel olmadığını savunmak da doğru bir bilimsel bakış olmayacaktır. Sosyal bilimlerde de matematiksel sonuçlara ihtiyaç vardır. Ancak burada araştırmaların uygulanma biçimi, sonuçların doğru algılanması ve yorumlanması konularının önemi karşımıza çıkmaktadır.

Bilindiği gibi anket çalışmaları uygulanış biçimleri açısından farklılaşmaktadır. Anketi uygulayan araştırmacının, katılımcının konuşma sırasındaki tepkilerine seçtikleri kelimelere dikkat ederek soruları bizzat kendinin sorup, yanıtlarını işaretlediği araştırmalardan, uzun süreli katılımcı gözlem yoluyla belirli bir araştırma süreci içerisinde olguların değerlendirilmesine kadar değişen pek çok çalışma yöntemi bulunmaktadır. Her yöntemin kendi içinde belirli kısıtları olmasına karşın, çalışma yöntemi araştırılan konuya, süreye, araştırmacının yetkinliklerine ve ulaşmak istediği

hedefe bağılı olarak seçilmektedir. Her şeyin hızla tüketildiği günümüzde, süreç çalışmaları az başvurulan yöntemler haline gelmiştir. Örgütsel davranış yazınında kültürler arası çalışmalarda bu tür süreç çalışmalarının neredeyse hiç kullanılmadığı görülmektedir. En yaygın veri toplama yöntemi olarak, belirlenmiş sorulara katılımcıların kendi başlarına işaretledikleri araştırma tasarımları kullanılmaktadır. Diğer bilimlerde olduğu gibi sosyal bilimlerde de amaç görünenin arkasındakini keşfetmektir. Kısa sürede verilerin toplandığı, katılımcılara beklide farkında olmadan etkide bulunulduğu bir çalışma yöntemiyle, doğru bir sosyal bilim yapmış olur muyuz?

Bir anketin belirli bir şirket çalışanlarına ya da belirli bir okulun son sınıf öğrencilerine verilerek, patronlarının etik tutumları ya da okulda gördükleri eğitim içinde iş etiğiyle ilgili neler bildiklerine dair sorgulamalarda, araştırmacının katılımcıları hiç etkilemediği düşünülebilir mi? İnsanlar sorulara ne kadar bağımsız cevap verirler? Yanıtların, kimliklerinin gizli kalacağı sözü, katılımcı açısından ne kadar güvenilirdir?

Örneklemin belirlenmesi de anket uygulamalarında bir diğer önemli konu olarak karşımıza çıkmaktadır. Kültürler arası çalışmalarda, etik tutum ile ilgili anket çalışmaları genellikle seçilen bir bölgedeki ticari bilimler (işletme-iktisat-maliye) konusunda eğitim alan son sınıf öğrencilerine ya da tam zamanlı çalışan mezunlarına uygulanmaktadır. Her ticari bilimler eğitimi veren okul, öğrencilerine aynı etik değerleri mi kazandırır? Üniversitelerin bakış, tavır ve tutumlarında farklılık gösterdikleri, farklı ön kabullerle bilim yaptıkları bilinmektedir. Olayları farklı şekillerde değerlendiren bu şekilde kendi ekollerini yaratan üniversitelerin, kendi örgüt kültürleri ve bu kültür içerisinde kendi etik kodlarını geliştirmeleri de şaşırtıcı olmayacaktır. Kendi içerisinde ayrı bir örgüt kültürü ve etik değer yargıları olan bir okulda eğitim almış bir öğrencinin verdiği yanıtlar, tüm ülkenin değerlerini ne derecede bağlar? Kaldı ki, çoğu zaman etik tutum alanındaki çalışmalarda bunu sadece ticari bilimlerde eğitim yapan ya da yapmakta olan öğrencilerin etik değerleri olduğunu belirten ibarelere de rastlanmaz. Belirli bir okulda okumuş öğrencilerin değer yargıları tüm ülkenin değer yargılarıymış gibi aktarılmaktadır.

Bir diğer nokta ise, daha önce başka yazarlarca bir takım ülkelere uygulanan çalışmalar, yine başka araştırmacılarca farklı ülkelere uygulanmaktadır. Burada araştırmacılar arasındaki yorum ve uygulama farkı da göz ardı edilmektedir. Örneğin, Moore ve Radloff (1996), ATBEQ testini üç yıl süreyle tekrarlamıştır ve sonuçları bu şekilde değerlendirmiştir. Anketi uygulayan araştırmacıların bir kısmı son sınıf öğrencilerini, bir kısmı mezunları, bir kısmı yüksek lisans öğrencilerini tercih etmiştir. Bazıları sonuçları Hofstede'nin (1984) kültür boyutlarıyla ilişkilendirmiş, diğerleri olduğu gibi yorumlama yoluna gitmiştir. Kısacası uygulama ve değerlendirme açısından da bu tür çalışmalarda farklılıklar gözlenmektedir.

Böylesi farklı yorumların ve değerlendirmelerin olduğu çalışmalar, bir bütün olarak ele alınıp karşılaştırma yapmak ne kadar doğrudur? Kültürler arası araştırmalarda, anket uygulamalarında daha önce yapılmış çalışmaların, yapılmakta olan araştırmayla aynı koşullarda olduğunu ve aynı şekilde değerlendirildiği inancı bu alanda bir ön kabul olarak karşımıza çıkmaktadır.

Sonuç olarak Sims (2006)'in çalışmasına döndüğümüzde, verilerin analiz edilmesi ve diğer çalışmalarla karşılaştırılması sonucu şu sonuçlar ortaya çıkmıştır: 1) Jamaika ve İsrail ATBEQ'e verdikleri yanıtlar açısından iş etiği tutumları açısından farklıdır, 2) Jamaika ve Güney Afrika değerleri farklıdır, 3) Jamaika ve Türkiye arasında fark yoktur, 4) ABD ve Jamaika farklıdır, 5) Jamaika ve Batı Avustralya arasında fark yoktur. Sims'e göre, hem Avustralya hem de Jamaika orta seviyede güç mesafesi olan ve orta seviyede eril olan ülkelerdir. Hofstede'nin (1983) boyutlarına göre Amerikan kültürü ve Avustralya kültürü arasında fark olmamasına karşın, Jamaikalı denekler ile Amerikalı denekler arasında iş etiği anlamında büyük farklılıklar gözlenmiştir.

Sims (2006), çalışmasının tartışma kısmında bir toplumun etik değer yargılarını ölçmede en önemli unsurun ulusal kültür olduğunu vurgulamıştır. Elde ettiği verileri Hofstede'nin (1984) kültür boyutlarıyla karşılaştırması sonucunda ise herhangi bir tutarlı sonuca ulaşamamıştır. Etik anlamında benzerlik ya da farklılıkları açıklamak için, Hofstede'nin (1984) dışılık-erillik, belirsizlikten kaçınma, güç mesafesi ve bireycilik-toplumculuk boyutlarıyla bir bağlantı kuramamıştır. Sims'in (2006) Hofstede'nin (1984) araştırmasının, sonuçların yorumlanmasında yeterli olmadığını ve boşlukları doldurmak için başka ulusal kültür karakteristikleriyle, ekonomik durum insanların gelişmişlik ölçüsü gibi, değerlendirilmesi gerektiğini savunmuştur. Araştırmacı, kendi çalışmasının kısıtlarından bahsederken, çalışmanın gerçekten bir ulusal kültürün etik değer yargılarını yansıtmadığına dair bir açıklamada bulunmamıştır.

Sims'in (2006) makalesinden yola çıkarak, örgütsel davranış yazınında kültürler arası araştırmalarda da pek çok ön kabul olduğu görülmektedir. Bu alandaki araştırmalarda rastlanılan ön kabuller ve kısıtlar şöyle özetlenebilir;

1. Örgütsel davranış alanında yapılmış ulusal kültürün karakteristiklerinin belirlendiği çalışmalar temel alınmaktadır, antropolojik, sosyolojik, etnografik çalışmalar değerlendirmelere katılmamaktadır.

2. Çalışmalar için seçilmiş, belirli bir üniversitenin ticari bilimler dalında son sınıfta okuyan ya da mezun öğrencilerin etik değerleri o kültürün tüm ticari etik değerlerini, hatta ulusal değerlerini yansıttığı varsayılmaktadır.

3. Diğer araştırmacıların aynı konudaki çalışmalarında herhangi bir yorum farklılığı ya da uygulama farklılığı olmadığı varsayılmaktadır.
4. Anketin uygulandığı bireylerin ana dilleri göz ardı edilerek çoğu zaman araştırmacının dili ya da o bölgedeki yaygın dil kullanılmaktadır.
5. Araştırmaların bazılarında ankete katılan bireylerin cinsiyetleri belirtilmiştir, bazılarında belirtilmemiştir
6. Anketin, bazı araştırmalarda sürece yayılıp geçerliliğinin test edildiği, bazı çalışmalarında ise tek seferde uygulandığı gözlenmektedir.
7. Ulusal kültürün çok boyutlu yapısı göz ardı edilmektedir
8. Örgütün kendi içindeki kültür ve etik kodlar göz ardı edilmektedir.

Örgütsel davranış alanında kültürler arası karşılaştırma çalışmalarında yapılmış pek çok araştırma olmasına karşın, boşlukların ve bilimsel anlamda aydınlatılması gereken pek çok yönetsel konunun olduğu görülmektedir. Ulusların arasındaki, dolayısıyla kültürlerin arasındaki mesafelerin iyice kısaldığı günümüzde, toplumların hem diğer toplumları, hem de diğer toplumlar aracılığıyla kendi toplumlarını tanımaları böyle bir farkındalık kazanmaları giderek daha önemli bir hal almaya başlamıştır. Bu alandaki boşluklar, yönetim bilimleri, insanı konu alan diğer bilimlerle işbirliği halinde araştırmalar yapmaya ve doğru bir bilimsel tutumla değerlendirmeler yapmaya başladığında dolacaktır.

KAYNAKÇA

- Geerd Hofstede, "National Cultures in Four Dimensions: A Research-based Theory of Cultural Differences among Nations", *Int. Studies of Men. & Org.*, Vol. 13, No. 1-2, 1983, pp. 46-74.
- Geerd Hofstede, "Culture's Consequences, International Differences in Work-Related Values", *Cross-Cultural Research and Methodology Series*, V. 5, 1984.
- Conrad Phillip Kottak, *Antropoloji: İnsan Çeşitliliğine Bir Bakış*, Ütopya Yayınları, 2002.
- Robert S. Moore ve Sarah E. Radloff, "Attitudes Towards Business Ethics Held by South African Students", *Journal of Business Ethics*, 15, 1996, 863-869.
- John F. Preble ve Arie Reichel, "Attitudes Towards Business Ethics of Future Managers in the U.S. and Israel", *Journal of Business Ethics*, 4, 1988, 941-949.

- Randi L. Sims, "Comparing ethical attitudes across cultures", *Journal of Business Ethics*, 13, 2, 2006, 101-113.
- Randi L. Sims ve A. Ercan Gegez, "Attitudes Towards Business Ethics: A Five Nation Comparative Study", *Journal of Business Ethics*, 50, 2004, 253-365.
- Michael V. Small, "Attitudes towards business ethics held by Western Australian students: a comparative study", *Journal of Business Ethics*, 11, 1992, 745-752.
- Mehmet Şişman, *Örgütler ve Kültürler*, Pegem Yayınları, 2. Baskı, 2007.
<http://www.geert-hofstede.com/>, (Erişim Tarihi: Haziran, 2008)

İncelenen Diğer Makaleler

- J. B. Ford, M. S. LaTour, S. J. Vitell, ve W. A. French, "Moral judgement and market negotiations: a comparison of Chinese and American managers", *Journal of International Marketing*, Vol. 5, No. 2, 2007, 57-56.
- T. Jackson ve M. C. Artola, "Ethical belief and management behaviour: a cross-cultural comparison", *Journal of Business Ethics*, Vol. 16, No. 11, 1997, 1163-1173.
- Ellen J. Kennedy, ve Leigh Lawton, "The effects of social and moral integration on ethical standards: a comparison of American and Ukrainian business students", *Journal of Business Ethics*, Vol. 16, No. 8, 2006, 901-911.
- L. Lu, G. M. Rose. ve J. G. Blodgett, "The effects of cultural dimensions on ethical decision making: an exploratory study", *Journal of Business Ethics*, Vol. 18, 1999, 91-105.
- Marilyn Okleshen ve Richard Hoyt, "A cross cultural comparison of ethical perspectives and decision approaches of business students: United States of America vs New Zealand", *Journal of Business Ethics*, Vol. 15, No. 5, 1996, 537-549.
- Terri L. Rittenburg ve Sean R. Valentine, "Spanish and American executives' ethical judgements and intentions", *Journal of Business Ethics*, Vol. 38, 2002, 291-306.
- C. J. Robertson, W. F. Crittenden, M. K. Brady ve J. J. Hoffman, "Situational ethics across borders: a multicultural examination", *Journal of Business Ethics*, Vol. 38, 2002, 327-338.